

A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár

A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár
Gyűjteményi ismertető füzet

Készült a TÁMOP-3.2.11 pályázati foglalkozások keretében tartott „A kódexektől a digitális könyvtárakig” című témnapokhoz, „A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár gyűjteményére épülő, múltidéző programsorozatok megvalósítása” elnevezésű projekt részeként.

Főszékesegyházi Könyvtár

6300 Kalocsa, Szentháromság tér 1. (Érseki Palota)
Tel.: 78/465-280, 30/468-5617
e-mail: kalbib@asztrik.hu
<http://konyvtar.asztrik.hu>

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Ősi szállóige: „Habent sua fata libelli” /Terentius/ a könyveknek is megvan a maguk sorsa. Ugyannyira megvan a sorsa, hogy minden könyvnek valóságos regény a története, amíg ide nem került a mi könyvtárunkba, és azóta nagy becsben őrizzük, ami a kedves látogatónak is szembeötlő. Gutenberg előtt és után is nélkülözhetetlen a tudományban, a művészetben, az emberibb élet megvalósításában a könyv. Ha van a földön egyfajta örökkévalóság, akkor a könyvtárban megvalósul, hiszen a meghalt szerzők is élnek, megszólal halhatatlan lelkük a könyvek által. A tárgyak közül a legjobb barát, hiszen mindig rendelkezésre áll, amikor használjuk azokat. És talán nincs is olyan könyv, amiből valami jót ne tanulhatnánk, itt azonban az emberi szellem legértékesebb lenyomatait őrizzük. Élén a legértékesebbel a Könyvek Könyvével, a Bibliával, annak sok kiadású példányával. (A gyűjtemény nagysága ma már eléri a 150.000 kötetet; benne számos, értékes ritka kézirat, nyomtatvány található. A legrégebbi pergamenkódexünk 1040-ből származik és Szent Fulgentius elmékedéseit tartalmazza.)

Az Internet korában megkísért bennünket a gondolat, hogy talán rájuk nincs is szükség. Azonban ez nem így van, alapos ismereteket csak ezekből szerezhethetünk. Könyv nélkül lehet valaki nagyon gazdag, hatalmaskodhat mások fölött, ideig-óráig világhíressé válhat, de nem ismeri az emberi szellem értékeit, igazi tartós öröme nem tud szert tenni.

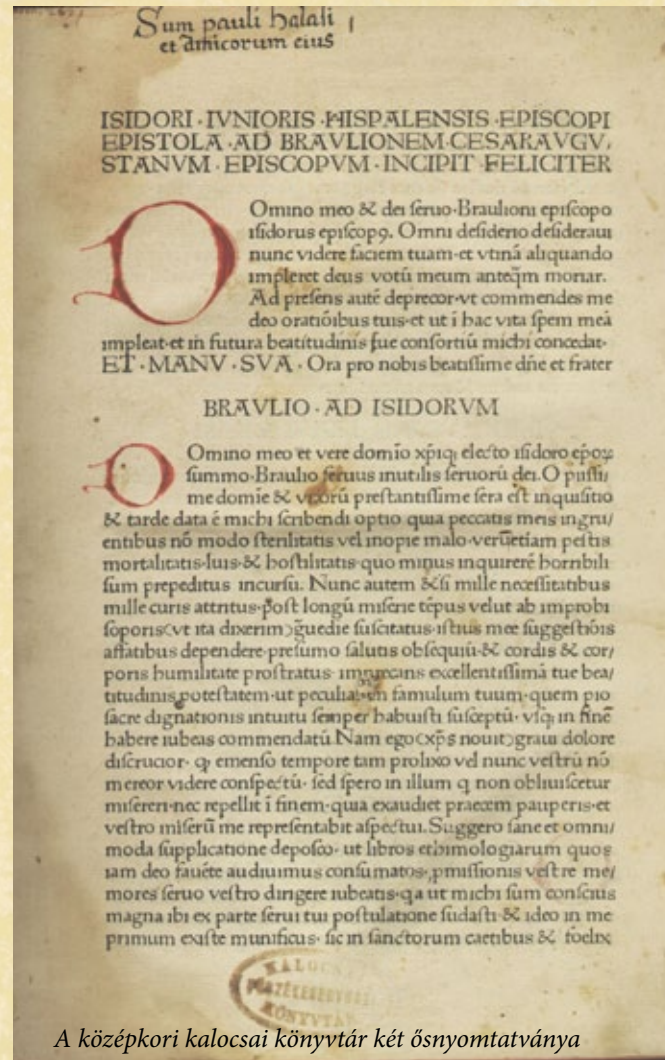
Kedves Látogatók! Gazdagodjanak könyvtárunk megtekintésével, hiszen ahogy a régiek mondták: „Inter folia fructus”. A fóliánsokon, a könyvek lapjain teremnek az igazi szellemi, lelki gyümölcsök.

Dr. Bábel Balázs
kalocsa-kecseméti érsek

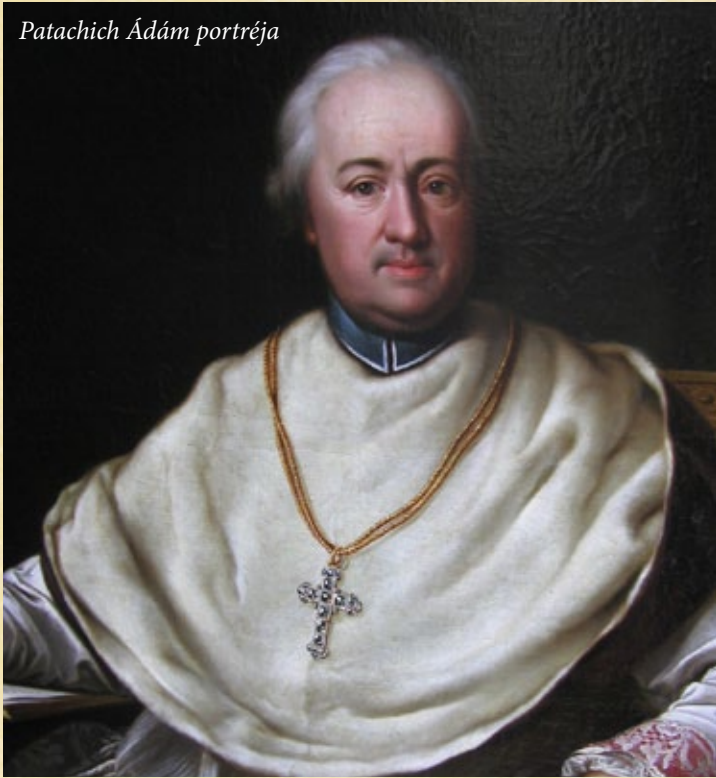
Történet

Könyvtárunk története a középkorra nyúlik vissza. A 11. századtól Szent István korától kezdődően a török hódoltságig értékes kódexeket és ősnymotványokat őriztek Kalocsán. 1526-ban Tomori Pál kalocsai érsek elesett a mohácsi csatában, majd 1529-ben a török felégette Kalocsa városát. A káptalan tagjai elmenekültek, és magukkal vitték az értékes köteteket. A középkori gyűjteményből csak két ősnymotvány került vissza a 20. század elején, néhány példányt a világ más könyvtáraiban őriznek, a többi könyvnek azonban a török idők viszontagságai következtében nyoma veszett.

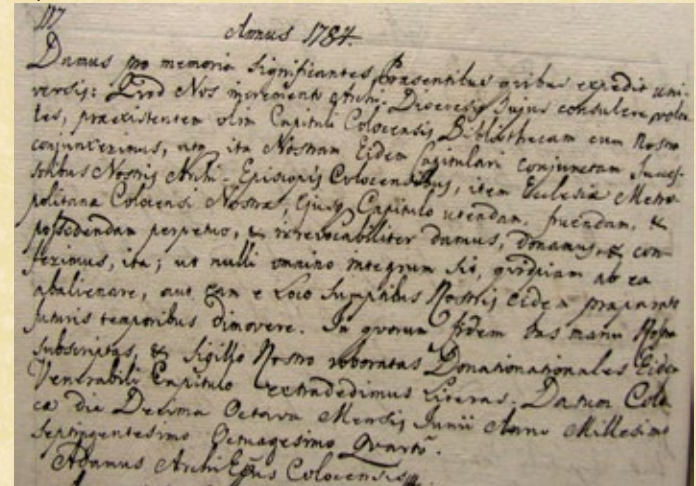
A középkori kalocsai könyvtár két ősnymotványa

Patachich Ádám portréja

A török uralom után a 18. század elején indulhatott meg újra a könyvek gyűjtése. A század egyik legkiemelkedőbb bibliofil érseke, könyvtárunk alapítója Patachich Ádám, kora nagyműveltségű, széleslátókörű főpapja 1776-ban kapta kinevezését a kalocsai érseki székre. Tanulmányait Bécsben és Rómában végezte, ahol teológiából doktorált. Klasszikus műveltsége és elegáns verselése miatt 1739-ben a római Arkadia irodalmi társaság felveszi tagjai sorába. 1759-től iktatták be a nagyváradai püspöki székbe, ahol színházat, iskolákat létesít és enciklopédikus könyvrat alapít. Kalocsai érseki kinevezése

után azonnal megkezdte a rezidencia keleti szárnyának felépítését. Több mint 7.800 kötetes könyvtárát hozta magával Nagyváradra Kalocsára, amikor elkészültek a könyvtár helyiségei 1780-ban. Kalocsai érseksége idején jelentősen növekedett könyveinek száma. Könyvtára állományát ügynökei segítségével bővítette, akik felvásárolták számára a könyvpiacra kerülő értékes köteteket. Összeköttetésben állt külföldi (bécsi, római) könyvkereskedőkkel, a magyarországi könyvkereskedőkkel rendszeresen levelezett, folyamatosan tájékozódott a hazai könyvpiacról is. Halálakor 1784-ben gyűjteménye már 19.000 kötetből állt. Ugyanebben az évben kelt ajándékozási okmányában könyveit utódaira hagyományozta, hogy azokat a főszékesegyházzal és a káptalannal együtt birtokolják. A végrendelet szerint a Bibliotheca Metropolitanae Ecclesiae Colocensis fenntartója és tulajdonosa a főszékeskáptalan és a mindenkorai kalocsai érsek. Patachich érsek utódai folytatták a könyvgyűjtést, az érseki, kanonoki hagyatékokból tovább bővült a könyvtár.

részlet Patachich Ádám végrendeletéből

A gyűjtemény nagysága ma már eléri a 150.000 kötetet, az érseki palota keleti szárnyának első és második emeletén valamennyi helyiséget elfoglalja. A könyvtár ma nyilvános könyvtárként működő tudományos intézmény, melyet az olvasók és kutatók is használhatnak. Olvasótermünkben és honlapunkon keresztül elérhetők online katalógusaink és igénybe vehetők könyvtári szolgáltatásaink.

Patachich-terem

A keleti szárny első emeletén található Patachich terem nyitva áll a látogatók előtt. A korabeli ízléssel berendezett impozáns teremben a falak mentén körben faragott tölgyfaállványok sorakoznak. A terem pilléreire könyvespolcokat építettek és középre praktikus író-munkaasztalokat helyeztek el. Minden íróasztalon több mint 400 kötet könyv sorakozik. A könyvszekrények tetejét díszes keretekbe foglalt portrék díszítik, Franz Anton Maulbertsch különböző klasszikus irodalmárokat és tudósokat ábrázoló grisaille

Patachich-terem

fatáblaképei. Ma is egyedülálló látványt nyújt a könyvek egységes, aranyozott bőrkötése, Werner Vencel könyvkötő mester munkája. A könyvtár látogatható részein állandó és időszakos kiállítások mutatják be a könyvtár történetét, a gyűjtemény kialakulását. Könyvészeti ritkaságainkon keresztül látogatóink megismerkedhetnek a különböző korok könyvkultúrájával, a kéziratos és nyomtatott könyvek történetével.

Ritkaságok

A könyvtár legrégebbi írásos dokumentuma az ókori Mezopotámiából származó ékiratos terrakotta henger és agyagszeg Gudea lagasi papkirály korából való (Kr.e. 2500 körül). Kéziratos gyűjteményünk több mint 800 kötetből áll, a legrégesebbek a középkori kódexek (64 darab) a 11-16. századból. A legrégebbi kódex 1040-ből Szent Fulgentius elmélkedéseinek gyönyörű kivonata. A türelem és a szorgalom remekműve a 13. századi Biblia latina pergamenkódex. Szinte átláthatóan vékony bőrön, magzati báránnyal készített pergamenlapjain a teljes Ó és Újszövetségi Szentírást másolták le mindössze 1 mm (gombostűfej) nagyságú betűkkel.

Fulgentius-kódex

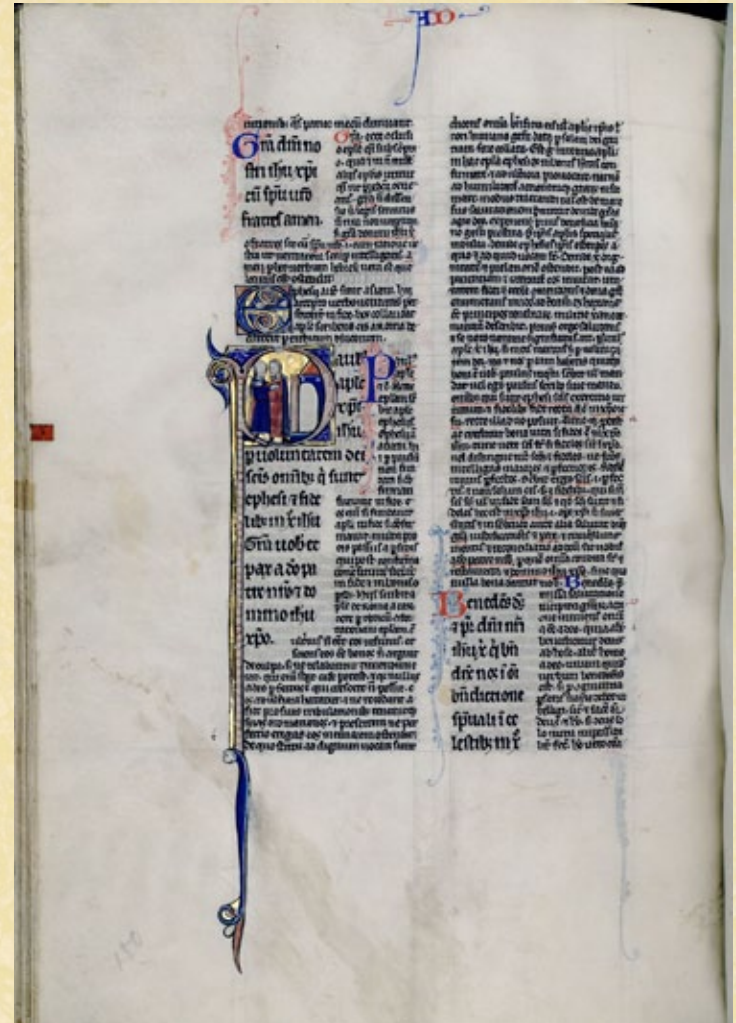

Biblia latina, 13. sz.

Szent Pál leveleit tartalmazza az iniciálékkal gazdagon díszített kézirat 1250-ből. A szentírási szöveget Petrus Lombardus 12. századi párizsi érsek kommentálta. Ez a kommentár ma már csupán néhány könyvtár feltve őrzött és kisszámú tudós által olvasott kincse. Az Arisztoteles-kódex Arisztoteles négy filozófiai és erkölcsi művét tartalmazza. Kódexszakértők szerint a 13. századból a kalocsaival együtt mindössze nyolc Arisztoteles-kódex maradt fenn. A többi hét példányban nincs dátum, ebben Az okokról című értekezés végén feltűntetik az 1290-es évszámot. A Hippocrates-Galenus kódex 1360-ban készült. Hippocrates aforizmáit és kórjósleit, valamint Galenus orvosi rendszabályait tartalmazza, Afrikai Konstantin montecassinói szerzetes fordításában és magyarázataival.

Hippocrates-Galenus kódex

Szent Pál levelei, 1250.

Arisztoteles-kódex, 1290.

Patachich Ádám érsek egy bécsi aukción vásárolta a kéziratgyűjtemény egyik legszebb művészi díszítésű pergamenkódexét. A 15. századi Zsoltároskönyvet gazdagon díszítették aranyozott iniciálékkal és kisméretű szövegközi képekkel, miniatúrákkal. A legnagyobb ritkaságok közé tartozik egy 15. századi Breviarium táblájába ragasztott táblanyomat 1452-ből. A táblanyomat magasnyomású sokszorosítási eljárás a nyomtatás feltalálása előtti időkben.

táblanyomat a Breviariumban

Zsoltároskönyv, 15. sz.

A 15. sz. közepe új korszak kezdetét jelenti a könyvkultúra történetében. Gutenberg találmányával, a kézzel írott könyv mellett megjelenik a nyomtatott könyv. A 15. századi első nyomtatott könyveket, az ősnymotványokat a legszebb kiadások képviselik. A mainzi, nürnbergi, velencei, bázeli ősnymodákból kézzel színezett metszetekkel, tollrajzos virágmotívumokkal, aranyozott iniciálékkal díszített példányokat őriz a gyűjtemény.

Kézzel színezett ősnymotványok

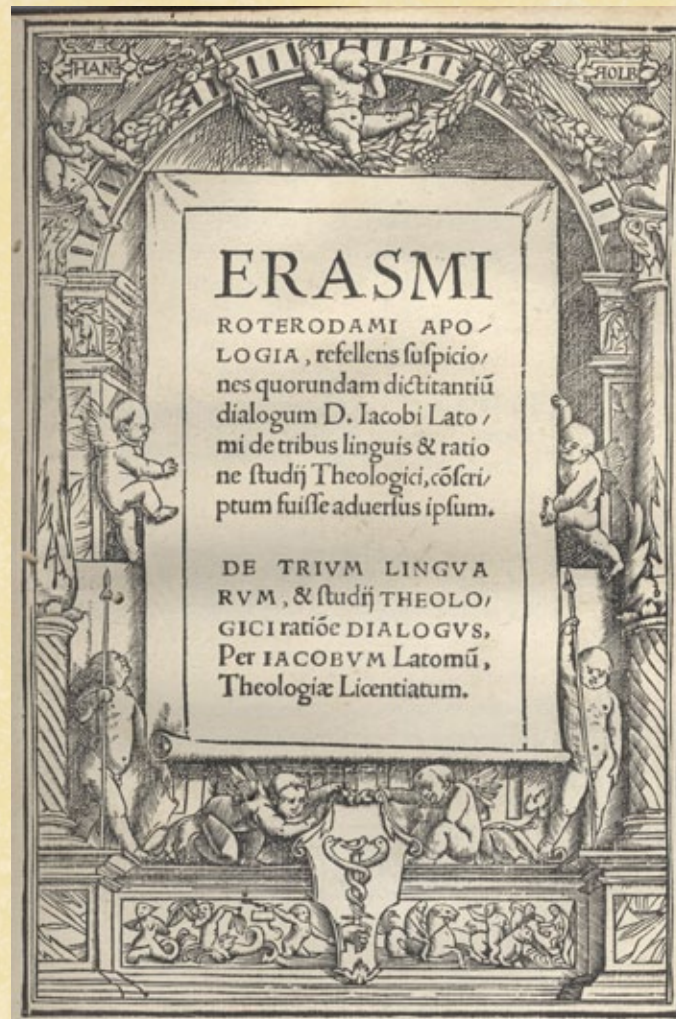

Aranyozott iniciálé 1487-ből

Aldus Manutius, a híres velencei mester munkássága kiemelkedő a 16. századi nyomdászat történetében: ő teremti meg a mai kiskalakú könyvet. Aldus velencei nyomdájából több ritka görög, latin nyelvű kiadás megtalálható a bázeli Johannes Frobenius kötetei mellett. A neves nyomdász műhelyében jelentek meg Rotterdami Erasmus humanista tudós művei. Számos kiadványát ifjabb Hans Holbein, kiváló német festő és könyvillusztrátor fametszetei díszítik. Frobenius kiadványai Aldus művei mellett a legszebb 16. századi könyvek, a könyvművészet történetének kiemelkedő remekei.

Aldus Manutius nyomdászjelvénye

ifj. Hans Holbein fametszete

A reformáció nyomdászai főleg nemzeti nyelvű kiadványokat nyomtattak. Könyvtárunk őrzi Hans Lufft wittenbergi nyomdász legjelesebb munkáját a Luther-Biblia teljes, gazdagon illusztrált kiadását és a reformátor sajáthasználátú Bibliáját is.

Luther Bibliafordítása és sajátkezü aláírása

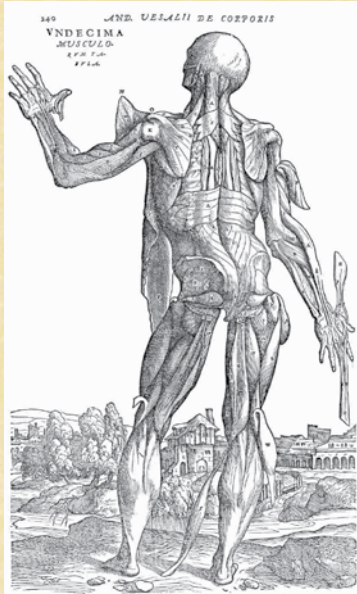
Mérföldkő a csillagászat történetében Kopernikusz *De revolutionibus orbium coelestium* - Az égi pályák körforgásáról c. műve, melyben közli a Nap-középpontú (heliocentrikus) világregszerről szóló elméletét. Kopernikusz elméletének 1566-os bázeli kiadása mellett kivételes ritkaságnak számít Tycho de Brahe dán csillagász *Astronomiae instauratae mechanica* c. 1598-ban nyomtatott könyve, melyből a világon mindössze néhány regisztrált példányt tartanak nyilván.

Kopernikusz híres könyvének címdala

Metszet Tycho művéből

Andreas Vesalius az újkori anatómia megalapítója, fő műve a *De Humani Corporis Fabrica* (Az emberi test működéséről) korszakalkotó az orvoslás történetében. Művének 1555-ben Bázelen megjelent javított kiadása az akkori szazesztendő könyvkiadás csúcsteljesítménye. Vesalius anatómiája mellett számos 16. századi gyógyszeres és füveskönyv is sorakozik a polcokon. Lorenz Friez *Spiegel der Artzney* c. 1518-as strassburgi kiadása a korabeli gyógyszeres könyvek mintapéldánya.

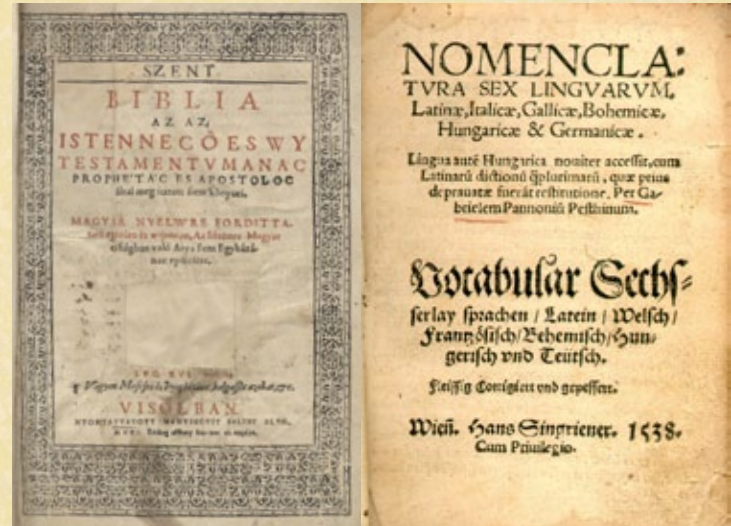

Vesalius anatómiájának egyik metszete

16. századi füveskönyv díszes címdala

A régi magyar könyvek közül a Vizsolyi Biblia, Heltai Gáspár krónikája, Pesti Gábor hatnyelvű szótárának 1538-as ritka példánya vagy a híres magyar nyomdász és betűmetsző Misztótfalusi Kis Miklós nyomtatványai is megtalálhatóak a gyűjteményben. Regényes sorsú a Rodostót megjárt Liliomkert című imádságoskönyv. Rákóczi egyik embere vitte magával Törökországba, ahol egy könyvkötő újrakötötte és monogramját beleégette a fedőlapba. A bujdosók leszármazottai csak az 1780-as évek végén térhettek haza és ekkor ajándékozták a kötetet Kollonich László kalocsai érseknek.

A Vizsolyi Biblia és Pesti Gábor szótárának címdala

A Liliomkert

A 17. század során gyökeres változások következnek be a tipográfiában és a könyvművészetben is az új művészeti ízlés- és stílusirány, a barokk hatására. Mathias Merian német nyomdász és könyvmetsző különösen topográfiai műveiről, s magasszínvonalú rézmetszet- és karctechikával készült városképeiről ismert. Merian *Theatrum Europaeum* vagy *Topographia* sorozatának gazdagon illusztrált kötetei képviselik ezt a korszakot. A 17. század során Hollandia magas rangra emelkedett az európai könyves kultúrában. A németalföldi Leyden volt a kiemelkedő nyomdászváros Európában az itt működő Elzevir-nyomdászcsalád tevékenységének köszönhetően. A gyűjteményben az Elzevirek republikái, az országleírásokat tartalmazó sorozat apró méretű, elegáns könyvecskéi is helyet kaptak.

Merian címlapok

A 18. században számos gazdagon illusztrált tudományos kiadvány lát napvilágot, melyek mindegyikét átfogó rézmetszetsorozattal látták el, köztük kézzel színezett illusztrációkkal is. Közkedvelté váltak a madár-, rovar- és növényábrákat tartalmazó szakkönyvek. A gazdagon színezett természettudományos könyvek mellett a korszakot átfogó monumentális munka, a Nagy Francia Enciklopédia teljes sorozata is megtalálható a gyűjteményben.

Johann Kraft: Abhandlung von den Obstbäumen... Bécis, 1792.

Könyvtári órák 2011-ben

Keresés a könyvtár számítógépes katalógusában

Gyakorlati feladatsor

Keressétek meg a Corvina katalógusban az alábbi műveket:

1. Arany János Toldi című művét, amely 1956-ban jelent meg Budapesten a Szépirodalmi Könyvkiadónál. Mi a jelzete a könyvnek?
2. Mikszáth Kálmán: Jókai Mór élete és kora című kétkötetes munkáját. Mikor és hol jelent meg a mű?
3. Jókai Mór összes művét. Hány műve van összesen a könyvtárban és ezek közül melyik a legkorábbi és melyik a legkésőbbi kiadás?
4. Kossuth Lajos emigrációs iratait. Mikor és hány kötetben jelent meg?
5. Van-e a könyvtárban olyan mű, (esetleg több is) amelyik Illyés Gyuláról szól?
6. Megtalálható-e a könyvtárban A könyv évezredes útja című könyv és ha igen ki a szerzője?
7. Hány oldalból áll, valamint hol és mikor jelent meg Montalembert Árpád-házi Szent Erzsébet, türingiai hercegné élete című könyve? Vannak-e a szerzőnek más munkái is a könyvtárban és ha igen milyen nyelveken?
8. A karácsony tárgyszó alatt hány mű szerepel a gyűjteményben?
9. Keressetek rá a Magyarország története tárgyszóra. Melyik a legkorábbi kiadású könyv ezek közül?
10. Az Európa Kiadótól hány mű szerepel a gyűjteményben?
11. Keressetek rá a Szent István Társulat könyveire. Hány db van belőlük?
12. Mely művek találhatóak meg a G 2148/1-2, K 12982, L 07667, H 4653, L 11401, 280 I 23, 290 W 35, 323 I 72 és 700 M 98 jelzet alatt?

Psalterium cum canticis... Prága vagy Krumlov, 1438 k.